

DECEMBRIE

2018

NOTĂ ANALITICĂ:

ÎNCREDEREA ÎN JUSTIȚIA DIN REPUBLICA MOLDOVA 2001-2018. Evoluții și determinante

Vasile CANTARJI, Centrul de Investigații Sociologice și Marketing „CBS-AXA”

CUPRINS

SUMAR	3
EVOLUȚIA ÎNCREDERII ÎN JUSTIȚIE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: 2001 – 2018	4
DETERMINANTELE ÎNCREDERII	7
EXPERIENȚA DE CONTACT: VIZIUNILE DIFERITOR ACTORI	8
CORUPȚIA ÎN SISTEMUL JUDICIAR	11
CONCLUZII	13

Acest document este finanțat printr-un grant oferit de Departamentul de Stat al Statelor Unite ale Americii. Opiniile, constatările și concluziile formulate în document aparțin autorului și nu reflectă în mod necesar poziția Departamentului de Stat al Statelor Unite ale Americii.

SUMAR

Prezenta notă analitică și-a propus să arate evoluția încrederii în justiție a populației din Republica Moldova în perioada 2001 – 2018, precum și să explice unii factori ce ar putea influența gradul de încredere. Analiza include datele Barometrului de Opinie Publică, precum și o serie de studii care au vizat domeniul justiției în perioada 2009-2018. Anul 2001 a fost ales ca fiind prima măsurare a nivelului de încredere în instituțiile din Republica Moldova.

Analiza nivelului de încredere a populației în justiție în perioada 2001 – 2018 denotă o puternică legătură între percepția populației față de instituțiile centrale ale statului (Parlament, Guvern, Președintele țării) și percepția față de justiție. Percepția față de instituțiile centrale ale statului denotă influența determinantă a evenimentelor politice majore din țară. Astfel, datele arată un nivel scăzut de încredere în preajma alegerilor parlamentare din februarie 2001 (sub 20% față de cele trei instituții ale statului), urmate de o creștere semnificativă după preluarea guvernării de către Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) (variind între 40-59% între 2001 și înaintea alegerilor din 2005). Ulterior, trendul general a luat tendința de scădere, cu scurte reveniri în preajma sau urmare a scrutinelor parlamentare din 2005, 2010, 2014, a alegerii președinților Republicii Moldova din 2012 și 2016, precum și urmare a schimbării guvernării în anul 2009. Punctele minime în istoria măsurărilor au fost înregistrate pe fundalul perioadei crizelor politice din 2015-2016 și furtului miliardului din sistemul bancar, dezvăluit public în anul 2014. Totodată, creșterile nivelului de încredere, determinate de evenimentele politice curente, au fost de scurtă durată, trendurile marcate de scădere, revenind imediat după acele evenimente.

Încrederea în justiție a repetat destul de fidel fluctuațiile tendințelor de încredere în cazul celorlalte instituții, cu câteva particularități. Pe fundalul crizelor politice din 2000-2001 și în preajma alegerilor din februarie 2001, nivelul de încredere în justiție era mult mai mare decât în celelalte trei instituții. Totodată, „explozia” nivelului de încredere, care a urmat după venirea PCRM la guvernare, nu s-a înregistrat în cazul justiției, ponderea populației care își exprima încrederea în sistemul judiciar rămânând în jurul a 30%, mai scăzută decât în cazul celorlalte instituții ale statului pe întreaga perioadă de guvernare a PCRM. După 2009, nivelul indicatorului pentru toate cele patru instituții s-a egalat. Per total, nivelul de încredere în justiție s-a redus de două ori în 2018 comparativ cu 2001. De remarcat că, în 2002 manifestau nivel mai sporit de încredere în justiție persoanele mai în vârstă și cu un nivel socio-economic mai scăzut. În 2018, aceste tendințe deja au dispărut, încrederea în justiție scăzând în toate categoriile socio-demografice.

Încrederea în justiție este determinată de un set foarte complex de factori, care pot fi sistematizați într-un mod generalist în câteva grupuri. Primul rând de factori ține de interdependența încrederii în justiție și încrederea în alte instituții ale statului. Un alt grup de factori ține de fonul mediatic în jurul justiției. Al treilea set de factori ține de experiența proprie sau a cercului social restrâns al persoanei care vine în contact cu justiția.

Din 2011, în sectorul justiției, inclusiv în sistemul judecătoresc, au avut loc o serie de reforme menite să ridice calitatea actului de justiție și încrederea populației în justiție. Datele cu privire la încrederea joasă continuă a populației cu privire la justiție ar trebui să determine sistemul judecătoresc și alți factori de decizie relevanți să ia măsuri urgente axate pe sporirea calității și echității actului de justiție.

EVOLUȚIA ÎNCREDERII ÎN JUSTIȚIE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: 2001 – 2018

Nivelul de încredere a populației în instituțiile statului și principalele instituții social-economice din Republica Moldova a constituit obiectul măsurărilor sociologice în cadrul Barometrului de Opinie Publică (BOP)¹ timp de aproape două decenii. În figura 1 este prezentată evoluția nivelului de încredere a populației în patru instituții centrale ale statului: Guvern, Președinte, Parlament și Justiție în perioada 2001–2018.

În perioada vizată, percepția populației asupra instituțiilor statului a fost caracterizată prin două aspecte generale:

1. Cu mici excepții, raportul net al nivelului de încredere a fost unul negativ, predominând numeric cetățenii care nu au încredere în instituțiile statului.
2. Începând cu anul 2002, tendința generală a fost una de scădere a încrederii populației în instituțiile statului.

Indicatorii în timp sunt afectați, în primul rând, de evenimentele politice majore. Primele măsurări efectuate în preajma alegerilor parlamentare din februarie 2001 au înregistrat unul din punctele minime, caracterizate de un nivel de încredere extrem de scăzut. Urmare a aceluși scrutin și preluării guvernării de către Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) a fost înregistrată o creștere semnificativă a nivelului de încredere în toate instituțiile.

Ulterior, trendul general a luat tendința de scădere, cu scurte reveniri în preajma sau urmare a scrutinelor parlamentare din 2005, 2010, 2014, alegerii președinților Republicii Moldova din 2012 și 2016, precum și urmare a schimbării guvernării în anul 2009.

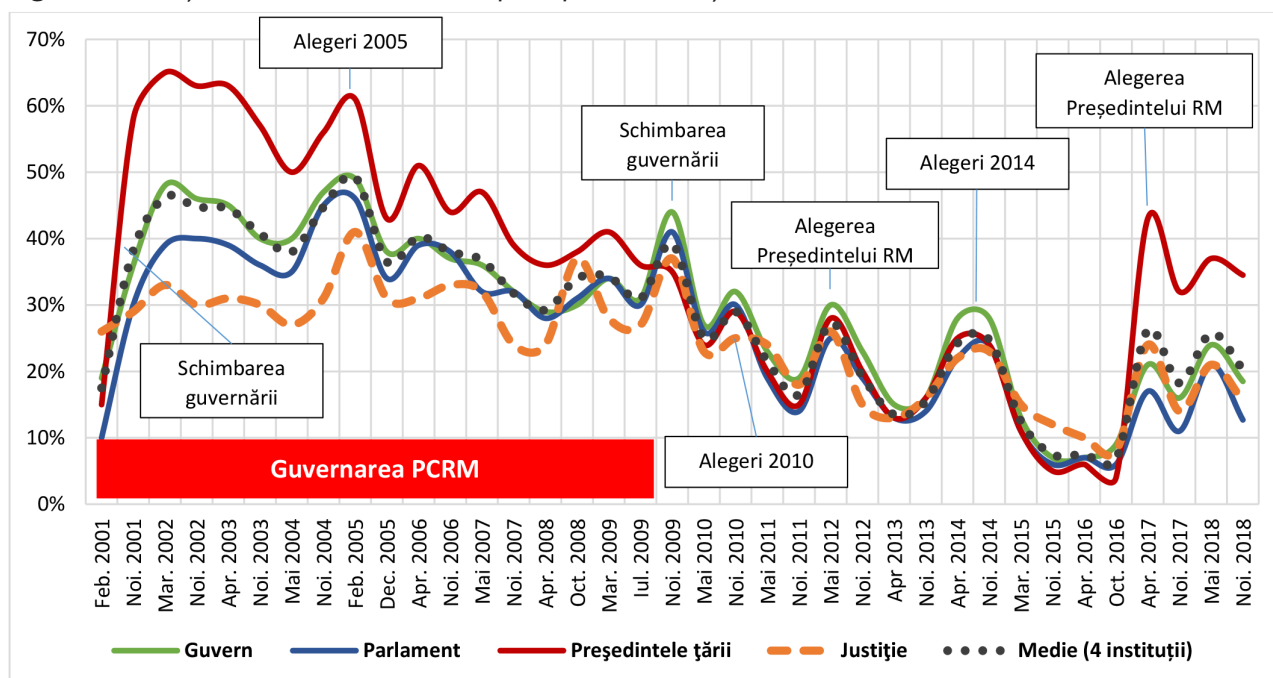
Punctele minime în istoria măsurărilor au fost înregistrate pe fundalul perioadei crizelor politice din 2015–2016 și furtului miliardului din sistemul bancar, dezvăluit public în anul 2014. Totodată, creșterile nivelului de încredere, determinate de evenimentele politice curente, au fost de scurtă durată, trendurile marcate de scădere, revenind imediat după acele evenimente.

Încrederea în justiție a repetat destul de fidel fluctuațiile trendurilor de încredere în cazul celorlalte instituții, cu câteva particularități. Pe fundalul crizelor politice din 2000–2001 și în preajma alegerilor din februarie 2001, nivelul de încredere în justiție era mult mai mare decât în celelalte trei instituții. Totodată „explozia” nivelului de încredere, care a urmat după venirea PCRM la guvernare, nu s-a înregistrat în cazul justiției, ponderea populației care își exprima încrederea în sistemul judiciar rămânând în jurul a 30%, mai scăzută decât în cazul celorlalte instituții ale statului pe întreaga perioadă de guvernare a PCRM. După 2009, nivelul indicatorului pentru toate cele patru instituții s-a egalat.

Fluctuația încrederii în principalele instituții ale statului și alinierea acesteia evenimentelor politice concrete vorbește despre faptul că populația nu are o viziune, evaluare distinctă pentru instituțiile statului, ci tinde să aprecieze fiecare instituție prin prisma percepției asupra statului în general. Încrederea în

¹ Datele cu privire la toate Barometrele de Opinie Publică utilizate în această notă sunt disponibile la: <http://ipp.md/sectiuni/barometrul-opiniei-publice/>.

Figura 1. Evoluția nivelului de încredere în principalele instituții ale statului*

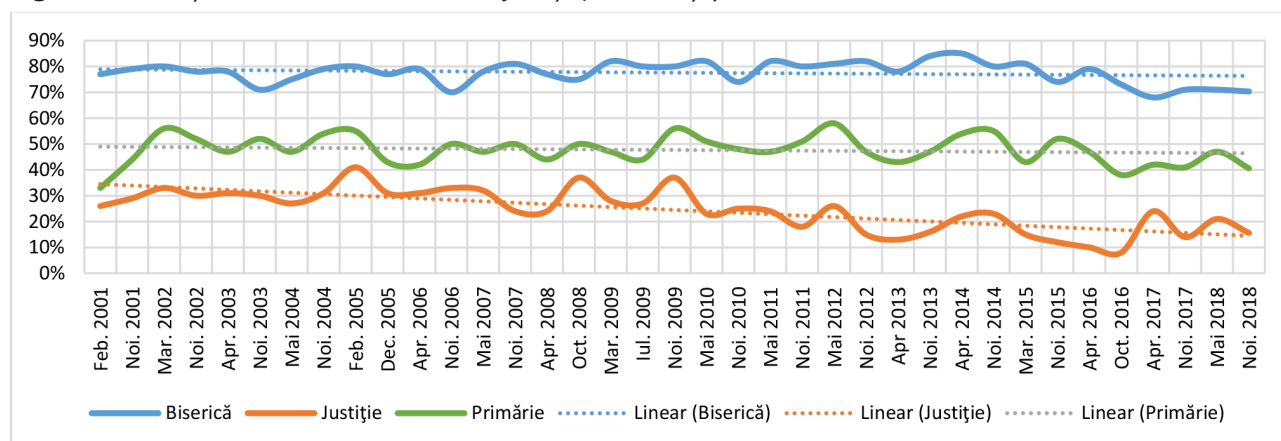

** Ponderea aprecierilor „Foarte multă încredere” și „Multă încredere”
Sursa: BOP

justiție, în mod particular, nu pare a fi afectată de enunțurile de reforme în acest sector concret, din cauza că reformele realizate în timp nu au fost finalmente resimțite de cetățean.

Totodată scăderea, dar și covariația nivelului de încredere în instituțiile centrale ale statului, nu a fost însoțită de tendințe asemănătoare în cazul altor instituții. În BOP-ul din noiembrie 2018, biserica și primăria sunt instituțiile cu cele mai înalte niveluri de încredere. În perioada 2001-2018, nivelul de încredere în aceste instituții a rămas relativ stabil (sub 50% în cazul primăriei și sub 80% în cazul bisericii).

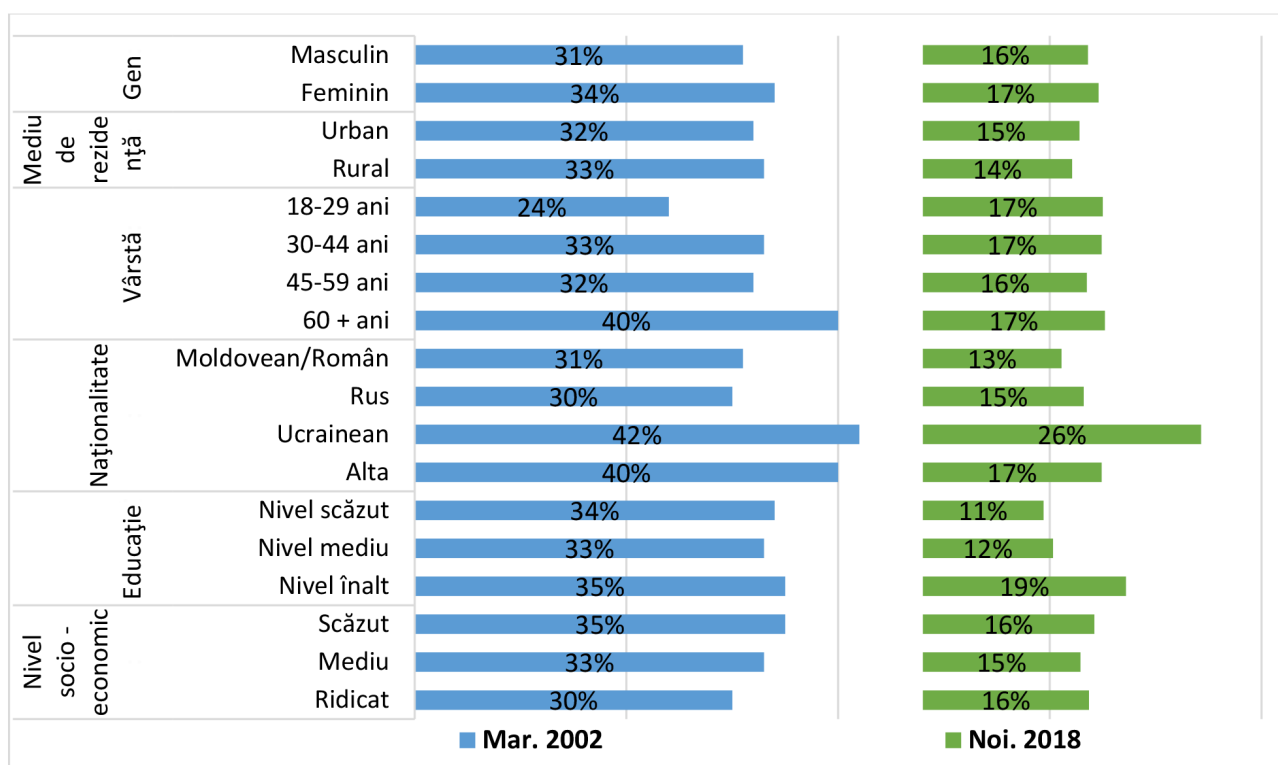
Figura 2. Evoluția nivelului de încredere în justiție, biserică și primărie*

* Ponderea aprecierilor „Foarte multă încredere” și „Multă încredere”
Sursa: BOP

Nivelul de încredere în justiție a scăzut în rândul tuturor categoriilor de populație. În figura 3 sunt prezentate rezultatele indicatorului încrederii în justiție, înregistrate în martie 2002 și noiembrie 2018. Per total, nivelul de încredere s-a redus de două ori în 2018 comparativ cu 2002. De remarcat că, în 2002 manifestau nivel mai sporit de încredere în justiție persoanele mai în vârstă și cu un nivel socio-economic mai scăzut. În 2018 aceste tendințe deja au dispărut, încrederea în justiție scăzând în toate categoriile socio-demografice.

Figura 3. Încrederea în justiție pe categorii socio-demografice*

** Ponderea aprecierilor „Foarte multă încredere” și „Multă încredere”
Sursa: BOP

DETERMINANTELE ÎNCREDERII

Încrederea în justiție este determinată de un set foarte complex de factori, care pot fi sistematizați într-un mod generalist în câteva grupuri.

Primul rând de factori ține de interdependența încrederii în justiție și încrederea în alte instituții ale statului. În mod particular am văzut covariația foarte pronunțată între încrederea în justiție și celelalte instituții ale statului (figura 1). Astfel, dincolo de performanțele de factor ale sistemului justiției, dacă scade încrederea populației în tot ce înseamnă stat, se va reduce inevitabil și încrederea în justiție.

Un alt grup de factori ține de fonul mediatic în jurul justiției. Măsura și volumul în care anumite evenimente legate de justiție sunt mediatizate la fel modelează pe termen scurt percepția publicului, iar dacă acestea abundă pe perioade mai îndelungate, se fac resimțite și efectele pe termen lung.

Și al treilea set de factori ține de experiența proprie sau a cercului social restrâns al cetățeanului. Este evident că experiența de a fi parte la o cauză aflată pe rolul instanțelor de judecată (*cauză judiciară în continuare*) influențează puternic opinia persoanei despre justiție.

EXPERIENȚA DE CONTACT: VIZIUNILE DIFERITOR ACTORI

Astfel se explică faptul că, de exemplu, ponderea cetățenilor care susțin că ar exista corupție în justiție este mai mare decât ponderea cetățenilor care au experiență de contact sau chiar de corupere într-o cauză judiciară.

De exemplu, unul din primele studii în populația generală, care a vizat sistemul justiției penale în Republica Moldova² în anul 2009, arată că doar 4% bărbați și sub 1% femei au raportat că dispun de experiența de a fi arestați sau reținuți, și 11% dintre cetățeni au afirmat că ei însuși ar fi fost victimă a unei infracțiuni pe parcursul a trei ani. Deci, sumar, doar circa 15% dintre cetățeni teoretic ar fi avut experiență proprie de contact cu justiția. Tot în perioada respectivă, peste 70% dintre respondenți exprimau lipsa de încredere în justiție³.

Un alt studiu⁴ realizat în 2010 estimează că, pe parcursul a trei ani, doar 5% dintre cetățeni au fost în instanță, și sub 1% dintre ei afirmă că ar fi mituit un judecător. În pofida acestui nivel modest de experiență de contact, într-un sondaj de opinie privind sistemul judecătoresc din Moldova, realizat în 2018⁵ se estimează că 76% din populația țării consideră că în rândul judecătorilor există foarte multă sau multă corupție, 74% susținând același lucru despre procurori.

Astfel, marea parte a populației își formează opiniile despre justiție nu în baza experiențelor sau observațiilor directe proprii. Acest lucru, însă, nu trebuie să ne impună concluzia că percepția publică ar reflecta eronat starea de lucruri reală. În anul 2015⁶, în cadrul sondajului „Percepția judecătorilor, procurorilor și avocaților privind reforma în justiție și combaterea corupției” o întrebare similară a fost adresată unor categorii de persoane care, în virtutea statutului lor profesional, au contact permanent în cadrul proceselor judiciare: judecători, procurori și avocați. În acest context, dacă ometem cazurile în care respondenții în acest studiu au trebuit să se auto-aprecieze într-un anumit fel (de exemplu, judecătorii se expun despre corupția în rândul judecătorilor), vom constata că opiniile categoriilor profesionale afiliate justiției nu diferă substanțial de opinia publicului general. Și anume, 65,5% dintre procurori și 76,8% dintre avocați au apreciat că în sistemul judecătoresc corupția ar fi foarte mare/mare, același lucru despre avocatură susțin 51,8% dintre judecători și 63,4% dintre procurori și, respectiv, despre procuratură 51,7% dintre judecători și 81,1% dintre avocați. Rezultatele respective sunt prezentate în figura 4 mai jos.

² Raport „Performanțele justiției penale prin prisma drepturilor omului”, Fundația Soros Moldova, 2009, disponibil la: http://www.soros.md/publication/criminal_justice_performance.

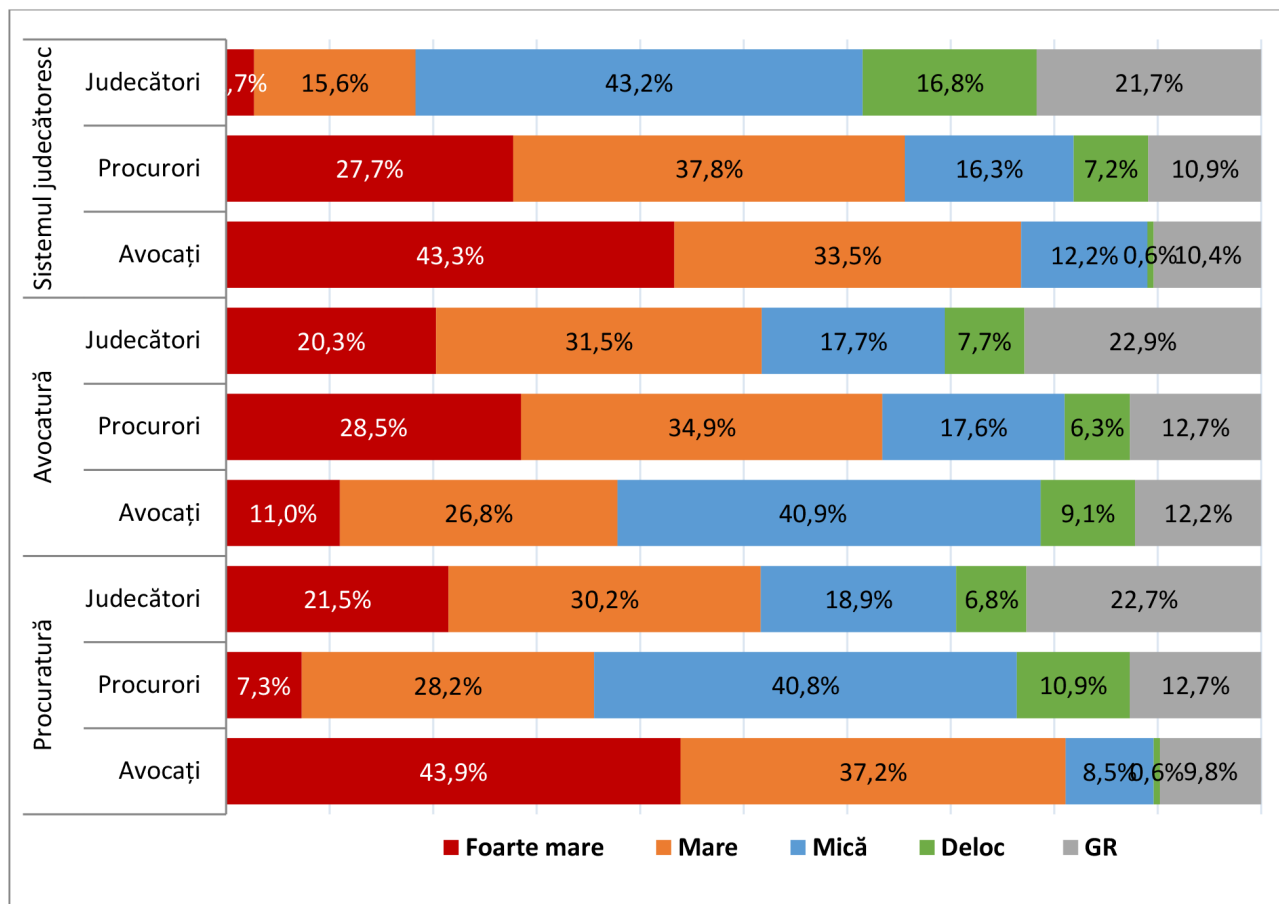
³ BOP, iulie 2009.

⁴ Raport analitic asupra victimizării, Jean Redpath, Fundația Soros Moldova, 2010, disponibil la: <https://www.soros.md/publication/2011-01-04>.

⁵ Sondaj „Sporirea eficienței, responsabilității și transparenței instanțelor judecătorești în Moldova”, Programul USAID pentru Justiție Transparentă, 2018, disponibil la: https://crjm.org/wp-content/uploads/2018/02/Brosura_finala.com-pressed.pdf.

⁶ Sondaj „Percepția judecătorilor, procurorilor și avocaților privind reforma în justiție și combaterea corupției”, CRJM, 2015, disponibil la: <http://crjm.org/wp-content/uploads/2016/01/CRJM-Percepts-reformelor-just.pdf>.

Figura 4. În ce măsură considerați că fenomenul corupției este răspândit în următoarele structuri?

Sursa: Sondajul „Percepția judecătorilor, procurorilor și avocaților privind reforma în justiție și combaterea corupției”, CRJM, 2015

Un sondaj în rândul avocaților, realizat în noiembrie-decembrie 2018⁷, la fel estimează persistența percepțiilor că fenomenul este foarte răspândit. Astfel, 84,0% dintre avocații participanți la sondaj au exprimat păreri că corupția ar fi răspândită în procuratură, 77,4% susțin același lucru despre sistemul judecătoresc și 44,0% despre avocatură.

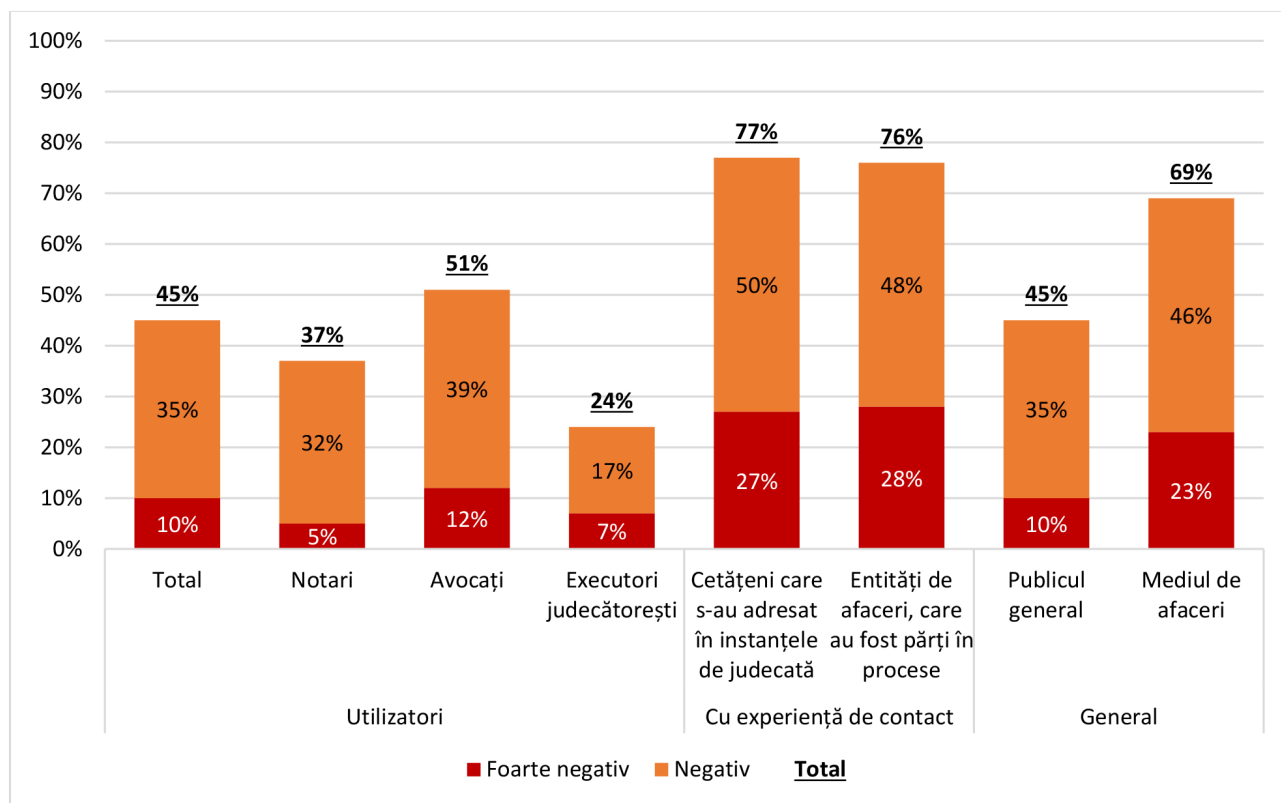
Un alt exemplu elocvent al relației despre percepțiile publicului asupra justiției și experiența de contact cu acest sistem ni-l oferă raportul analitic din 2017 „Republica Moldova: Evaluarea și monitorizarea performanțelor din domeniul justiției”⁸.

Insatisfacție privind funcționarea instanțelor de judecată au exprimat 45% dintre cetățeni (publicul general), și la fel, 45% dintre așa numiții utilizatori profesioniști (notari, avocați, executori judecătorești). Mult mai critici în acest sens s-au arătat a fi oamenii de afaceri, 69% aprecieri critice. Totodată, dacă ne referim la populația generală și mediul de afaceri, experiența de contact cu justiția sporește simțitor nemulțumirea față de performanța instanțelor de judecată. Dintre cetățenii care s-au adresat în instanțe, gradul de nemulțumire e de 77%, iar în cazul oamenilor de afaceri este de 76%. Datele respective sunt prezentate în figura 5 mai jos.

⁷ Sondaj „Percepția avocaților cu privire la independența, eficiența și responsabilitate justiției din Republica Moldova”, CRJM, 2018, disponibil la: <http://crjm.org/wp-content/uploads/2019/01/2018-Sondaj-Perceptia-avocati-justitie.pdf>.

⁸ Sursa: Raport analitic „Republica Moldova: Evaluarea și monitorizarea performanțelor din domeniul justiției”, Banca Mondială, 2017.

Figura 5. Care este opinia dvs. cu privire la funcționarea instanțelor de judecată din Republica Moldova în ultimii 2 ani în general?

Sursa: Raport analitic „Republica Moldova: Evaluarea și monitorizarea performanțelor din domeniul justiției”, Centrul Rus de Cercetare a Opiniei Publice (VCIOM), 2017.

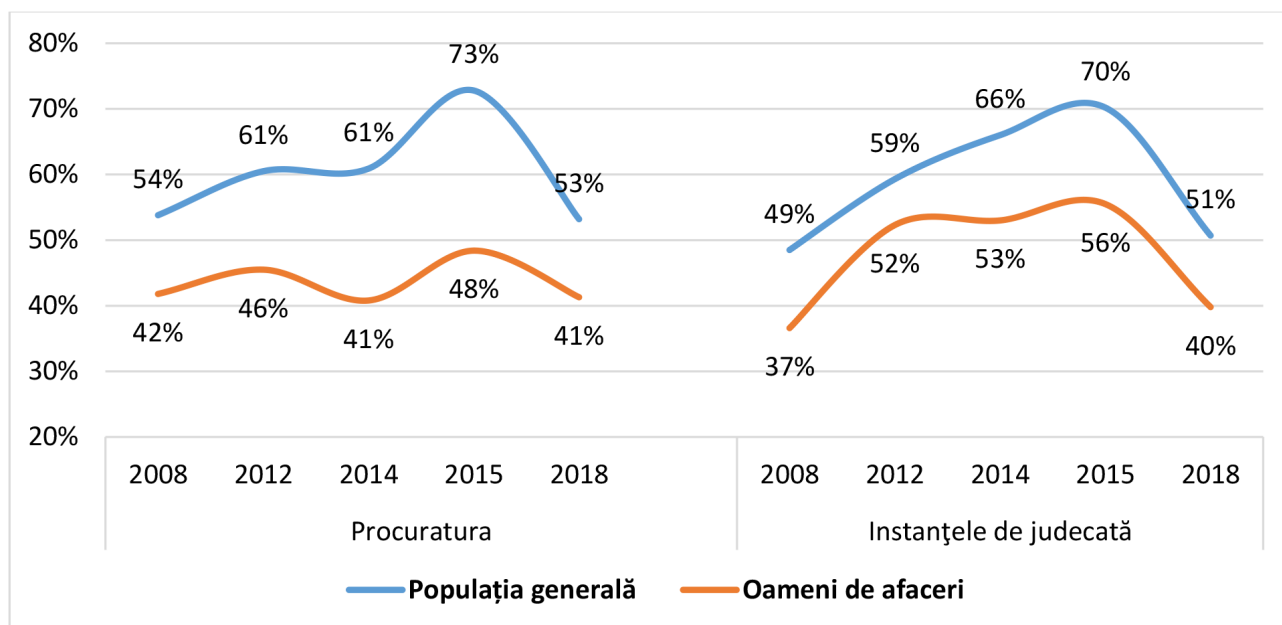
CORUPȚIA ÎN SISTEMUL JUDICIAR

Corupția rămâne a fi elementul central în formarea încrederii, sau mai bine zis lipsei de încredere în justiție. Studiile existente ne permit să evaluăm trendurile percepțiilor privind prezența acestui fenomen în sistem.

În figura 6 mai jos este prezentată evoluția percepțiilor în rândul populației generale și a mediului de afaceri despre prezența mitei în instanțe și procuratură. Începând cu anul 2008, evoluția indicatorului arată creșterea nivelului de corupție. Din tendințe se disting câteva observații.

În primul rând, percepțiile privind prezența corupției co-variază cu încrederea în justiție, prezentată în figura 1. Punctul maxim, înregistrat în anul 2015 se suprapune cu nivelul minim de încredere în instituțiile statului, înregistrat în același an. Această observație oferă un exemplu când unele evenimente majore, pe larg mediatizate, pot influența puternic percepțiile publice. Anul 2015, în comparație cu ceilalți ani incluși în serie, este unul zguduit de o criză politică majoră, startul căreia a fost dat de scandalul numit „furtul miliardului”, evenimente care au explodat tensiunile în alianța de guvernare, procesul soldându-se cu destrămarea acesteia și arestarea Ex-prim-ministrului, Vlad FILAT.

Figura 6. Cât de des se recurge la bani, cadouri, contacte personale pentru a „soluționa” problemele în următoarele domenii?⁹

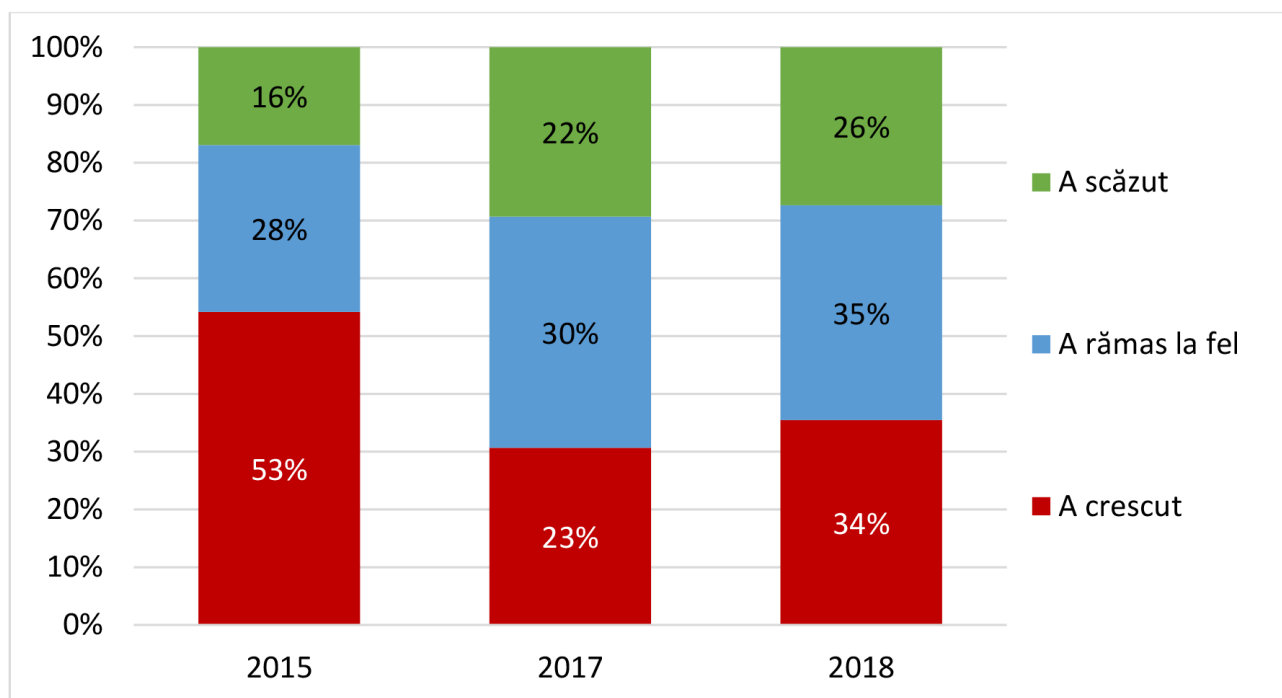

Sursa: Cercetare Sociologică „Corupția în Republica Moldova: percepțiile și experiențele proprii ale oamenilor de afaceri și gospodăriilor casnice”, Transparency International Moldova, 2018.

⁹ Cercetare Sociologică „Corupția în Republica Moldova: percepțiile și experiențele proprii ale oamenilor de afaceri și gospodăriilor casnice”, Transparency International Moldova, 2018, disponibilă la: http://www.transparency.md/wp-content/uploads/2018/10/Transparency_International_Cercetare_Sociologica_August_2018- ROM.pdf.

Tendențe similare le înregistrăm și în sondajele realizate în rândul altor categorii de persoane. În mod particular, comparația nivelului de corupție în momentul sondajului și anul 2011, în studiile realizate în rândul avocaților în anii 2015, 2017 și 2018 arată la fel că anul 2015 a fost anul aprecierilor foarte negative. În acel an, 53% dintre avocați considerau că în justiție corupția a crescut față de 2011. În anul 2017 o asemenea părere au exprimat doar 23% iar în 2018 34%.

Figura 7. Evoluția prezenței fenomenului corupției în justiție în perioada 2015-2018 față de anul 2011: opinia avocaților

Surse: 2015 - Sondaj în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților, CRJM; 2017 - „Raport analitic: „Republica Moldova: Evaluarea și monitorizarea performanțelor din domeniul justiției”, Banca Mondială;” 2018 - Sondaj în rândul avocaților, CRJM.

CONCLUZII

În concluzie, constatăm că, în perioada vizată, în sistemul judecătoresc au avut loc mai multe schimbări urmare a mai multor reforme. În anul 2012 au fost aprobate modificări legislative care au majorat numărul personalului în toate instanțele de judecată, și anume: au fost introduse funcțiile de asistent judiciar egal cu numărul de judecători pentru judecătorii și curțile de apel, și câte trei asistenți judiciari per judecător la Curtea Supremă de Justiție, au fost introduse funcțiile de șef al secretariatului pentru toate instanțele de judecată. Din anul 2014 au fost majorate salariile judecătorilor, o măsură importantă pentru a asigura independența judecătorilor. De asemenea, au fost efectuate o serie de modificări legislative menite să reducă volumul de lucru al judecătorilor, precum excluderea obligației de a motiva hotărârile judecătorești civile în primă instanță și introducerea medierii obligatorii a cauzelor civile de către judecători. Din 2016 a început reorganizarea sistemului instanțelor judecătorești prin reducerea numărului judecătorilor (instanțelor de judecată de primul nivel) și măririi numărului judecătorilor per judecătorie, pentru a spori calitatea și eficiența sistemului de justiție. Majoritatea reprezentanților sistemului justiției (judecători, procurori, avocați) au anticipat și au apreciat pozitiv aceste schimbări. Însă, din cele prezentate și analizate mai sus, trebuie să concluzionăm că aceste schimbări nu au fost în măsură să îmbunătățească percepția beneficiarilor finali, a populației și a mediului de afaceri, față de performanța sistemului de justiție. Datele cu privire la încrederea joasă continuă a populației cu privire la justiție ar trebui să determine sistemul judecătoresc și alți factori de decizie relevanți să ia măsuri urgente axate pe sporirea calității și echității actului de justiție.

Centrul de Resurse Juridice din Moldova (CRJM) este o organizație necomercială care contribuie la consolidarea democrației și a statului de drept în Republica Moldova, cu accent pe justiție și drepturile omului. Realizăm activități de cercetare și de advocacy. Suntem independenți și neafiliați politic.

Centrul de Resurse Juridice din Moldova

 Str. A. Șciusev 33, MD-2001
Chișinău, Republica Moldova

 +37322843601

 +37322843602

 contact@crjm.org

 www.crjm.org

 [CRJM.org](https://www.facebook.com/CRJM.org)

 [CRJMoldova](https://twitter.com/CRJMoldova)

 [CRJM](https://www.youtube.com/CRJM)

